

Ібрагімова С. В.,

Національний технічний університет України «КПІ» м. Київ

ЗАГАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ НАУКОВОГО ДИСКУРСУ ТА ОСОБЛИВОСТЕЙ СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ МОВИ У ПІДГОТОВЦІ ПЕРЕКЛАДАЧІВ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО ПЕРЕКЛАДУ

У статті розглядаються проблеми спеціалізації у підготовці перекладачів науково-технічної літератури та аналіз сучасних тенденцій щодо вивчення особливостей наукового дискурсу у навчанні спеціалізованій французькій мові.

Ключові слова: спеціалізація підготовки перекладачів, спеціалізований дискурс, спеціалізована іноземна мова, термін.

В статье рассматриваются проблемы специализации в подготовке переводчиков научно-технической литературы и анализ современных тенденций по изучению особенностей научного дискурса в обучении специализированной французском языке.

Ключевые слова: специализация подготовки переводчиков, специализированный дискурс, специализированный иностранный язык, срок.

This investigation enhances the problem of specialization during the scientific and technical literature translators training and analysis of modern trends in scientific discourse study while learning the specialized French.

Key words: translators training specialization, specialized discourse, specialized foreign language, term.

Питання якості підготовки студентів ВНЗ до професійної діяльності є пріоритетним в Україні, це стосується майбутніх перекладачів науково-технічної літератури та широкого кола інженерів, випускників різних спеціальностей технічних ВНЗ, які у своїй діяльності мають ефективно використовувати іноземну мову задля фахової самореалізації.

У ВНЗ України науково-технічному перекладу приділяється, на жаль, недостатньо уваги, у порівнянні з підготовкою усних та письмових перекладачів, яка проводиться в багатьох університетах на відповідних факультетах.

Щодо перекладачів у галузі юриспруденції (або іншої вузької галузі науки та техніки) та термінологів, на жаль, слід зазначити, що їх підготовка у національних ВНЗ здійснюється у рамках малочисельних спеціалізованих курсів за профілем ВНЗ. Тому, **метою** нашого дослідження є вивчення передового досвіду вітчизняних та іноземних фахівців щодо спеціалізованої підготовки студентів – перекладачів у галузі науково-технічного перекладу. Значна увага у сучасній лінгвістиці приділяється питанню вивчення особливостей наукового дискурсу. Важливість наукового дискурсу в міжнародному спілкуванні є беззаперечною. Його обсяг та спектр не припиняють зростати та змінюватися внаслідок нових соціокультурних, економічних, політичних та професійних умов. Тому сьогодні саме навчанню спеціалізованої іноземної мови присвячено багато досліджень як вітчизняних, так й іноземних вчених.

Відомий російський лінгвіст Н.К. Гарбовський [1, с. 152], відмічає, що у Канаді, країні, яку називають імперією з розвинутою індустрією перекладу, підготовка професійних перекладачів передбачає паралельне вивчення спеціалізованих фахових теоретичних дисциплін та сукупності практичних дисциплін, що відносяться власне до перекладацької діяльності. Перекладач має точно передати інформацію з однієї мови іншою, але, щоб добре перекласти треба добре зрозуміти зміст цієї інформації. Для цього не потрібно вимагати від перекладача бути «ходячою енциклопедією», оскільки, як й багато інших професій, професія перекладача у Канаді пов'язана зі спеціалізацією. Саме тому розрізняють перекладачів художньої літератури, науково-технічної літератури, публіцистичної, юридичної та інших галузей.

Так, канадські викладачі та теоретики перекладу давно вирішили для себе й позитивно відносяться до спеціалізації у підготовці майбутніх фахівців. Тематична різноманітність перекладацької діяльності віддзеркалює намагання канадських професіоналів досягти майстерності у вузькій та конкретній сфері діяльності. Ці намагання визначаються також гострою конкуренцією на ринку праці.

Спеціалізація університетської підготовки канадських перекладачів та професійної діяльності після ВНЗ розвивається за типами перекладацької діяльності. Сьогодні у Канаді існує 4 чітко визначені перекладацькі спеціалізації:

- 1) письмовий перекладач
- 2) перекладач усний
- 3) перекладач з галузі юриспруденції
- 4) термінолог

Відповідно до цієї класифікації, письмовий перекладач це професіонал у галузі письмової комунікації, він передає когнітивну інформацію вихідного письмового тексту засобами іншої мови, зберігаючи при цьому якомога точніше зміст тексту оригіналу.

Окремим фахівцем з перекладацької діяльності є термінолог, спеціаліст у сфері комунікації, який вивчає та керує термінологією окремої галузі науки та техніки. Він відповідає за бази даних, складає термінологічну документацію з цієї окремої галузі науки та техніки, займається термінами, їх визначенням, добирає відповідники мовою перекладу, визначає термінологічні норми та уніфікує терміни.

Слід зауважит на тому, що, в Україні перекладознавство, як філологічна дисципліна, задля досягнення мети має вирішувати такі завдання:

- 1) вивчити закономірності процесу перекладу з однієї мови на іншу в його різноманітних виявах,
- 2) дослідити міжмовні відповідники різних рівнів,
- 3) визначити механізми та способи досягнення різних типів еквівалентності текстів оригіналу та перекладу [9, с. 640-702].

Важлива роль перекладу полягає також у розширенні пізнавальної сфери носіїв різних мов, збагаченні етнічної культури, забезпеченні взаєморозуміння та інтеракції.

Багато мовознавців та дослідників цієї галузі по-різному трактують та визначають предмет та об'єкт перекладу. Так, класик радянського перекладознавства О. Федоров [10] вважає основним співвідношення текстів оригіналу й перекладу, Р. Мін'яр-Белоручев [6] визначає переклад як особливий вид комунікації, а К. Гарбовський [1, с. 10] наполягає на суспільній функції комунікативного посередництва між людьми, що користуються різними системами мов.

О. Селіванова вважає, що розмаїття трактовок свідчить про те, що переклад є багатоаспектним феноменом діяльності у сфері обміну інформації та комунікативного впливу, тому що, з одного боку, він являє собою результат поєднання когнітивної, мовленнєвої, культурної, комунікативної, суспільної діяльності людини та, з іншого, її посередником [9, с. 640-702].

Перекладознавство в Україні має прикладне спрямування та містить розгалужену систему дисциплін, що забезпечують його функціонування:

- загальна теорія перекладу;
- конкретні теорії та практики перекладу в межах двох конкретних мов;
- спеціальні теорії перекладу, які вивчають різні види перекладацької діяльності (усний, письмовий, синхронний; художній, технічний, релігійний, тощо);
- історія перекладу, яка досліджує еволюцію різних напрямів та теорій перекладознавства та розвиток власне перекладацької діяльності;
- теорія машинного перекладу, яка розробляє програми, моделі та бази даних для перекладу конкретних мов;
- когнітивна транслятологія, нова галузь перекладознавства, яка з'явилась зі становленням когнітивної лінгвістики, і досліджує концептуальні структури, що відповідають вербальним формам текстів перекладу та оригіналу, механізми перетворення інформації при перекладі [11].

Навчання науково-технічному перекладу потрібно розпочинати з вивчення особливостей дискурсу в окремій вузькій галузі науки, техніки або термінології. Значна увага у дослідженнях В. Коптілова[3], І. Корунця[4], В. Лейчика [5], Р. Мін'яр-Белоручева [6], О.Реформатського [9], О. Селіванової [9], пов'язана із вивченням специфіки наукового дискурсу та спеціалізованої іноземної мови.

Перш ніж дослідити особливості спеціалізованого дискурсу, на нашу думку, треба визначитися із розумінням поняття спеціалізована іноземна мова (*langue de spécialité*).

П. Лера, професор французького університету Париж 13, низку своїх праць присвятив дослідженню питань лексикології, лексикографії (як загальної так й спеціалізованої), термінології та семантики. У своїй праці «Спеціалізовані мови» (*Les langues spécialisées*) [13], що була опублікована у виданні Французька університетська преса у 1995 році, лінгвіст дослідив проблематику спеціалізованої французької мови та основних лінгвістичних принципів і підходів до її вивчення. За П. Лера, спеціалізована мова розглядається як лінгвістичний варіант спеціалізованого використання природної (загальної) мови, який пов'язаний з наукою, технікою та діяльністю людини в особливих ситуаціях професійної комунікації та взаємодії/інтеракції. Тому її вивчення повинно базуватися на різних рівнях лінгвістичного аналізу загальної мови. Науковець визначає, що спеціалізований дискурс має свої нюанси та відмінності, які підтверджують його специфіку на лексичному, синтаксичному та дискурсивному рівнях.

На думку П. Лера [13] лексика складає один з самих значних аспектів вивчення спеціалізованої мови. Саме тому при її вивченні рекомендується вдаватися до порівняння та протиставлення лексики загальної та спеціалізованої мов.

Лексичі загальної французької мови притаманна полісемія. Лексичний склад характеризується відносною стабільністю, джерелом його збагачення слугує семантична диверсифікація вже існуючих понять та термінів. Загальна лексика містить малу кількість «наукових слів» та запозичень, широко використовує дериваційні схеми словотворення.

На відміну від лексики загальної мови одиниці спеціалізованої французької мови прагнуть до моносемії, словниковий склад постійно та швидко поновлюється. Джерелом збагачення спеціалізованої лексики є створення нових слів, пов'язаних із появою об'єктів нової фізичної та концептуальної реальності. Спеціалізована лексика часто послуговується словами з грецької та латинської мов, застосовує схеми та механізми типових афіксальних словотворень та відкрита до запозичень.

За даними досліджень французького лінгвіста [13] основні характеристики спеціалізованої лексики пов'язані зі специфікою позначення: спеціалізований термін має дуже тісні й прямі зв'язки із реальністю, яку він позначає. Інформаційний аспект знака вважається пріоритетним над його морфологічним аспектом, тому знак прагне до універсальності та має тенденцію до створення спеціалізованих інтернаціональних словників. Саме це породжує проблеми опису спеціалізованої лексики, в якій номенклатура та термінологія завжди розглядалися як периферія системи загальної мови. Звідси виникає комплекс проблем, пов'язаних з неологією та перекладом спеціалізованих термінів, їх адаптацією та інтеграцією у мові.

Дослідивши функціональні особливості лексичного пласта П. Лера [13] дійшов висновків, що особливості спеціалізованої мови полягають не лише у використанні лексичних одиниць, але й в організації та функціонуванні спеціалізованих дискурсів.

З-поміж найуживаніших синтаксичних конструкцій в такому типі тексту зустрічаються дефініція та номіналізація. Спеціалізовані дискурси характеризуються логіко-дискурсивними маркерами та структурами, пов'язаними з аргументацією. Проте слід зазначити, що кожний окремих тип спеціалізованого дискурсу має свої притаманні саме йому типові ситуації спілкування, комунікації та інтеракції й основні лінгвістичні характеристики. Але, на основі вивчення такого роду текстів нами було окреслено деякі характерні риси спеціалізованого технічного дискурсу [7]:

1. Результати дослідження текстової тканини технічної літератури, до якої було включено інструкції до електро-побутових приладів та інструкції із застосування медичних препаратів, статті конституції, контракти, французькі підручники з фізики, хімії, математики, довели, що, на відміну від загальної французької мови, спеціалізовані тексти характеризуються точністю стислістю, об'єктивністю [3, с. 3-47]. Їх використовують у вузькому колі фахівців або у формальному спілкуванні з метою повідомлення/опису (тексти інформативного або описового характеру), пояснення/переконання (роз'яснювальні та аргументативні тексти).

2. На синтаксичному рівні текстів спеціалізованої літератури особливої уваги набувають розповідальні речення. Функціональні особливості цього типу полягають в описі явищ, повідомленні фактів, наданні статистичних показників, встановленні причинно-наслідкових відношень, формулюванні теми, гіпотези та висновків.

3. Загальну синтаксичну структуру спеціалізованих текстів складають стверджувальні речення. Але подекуди іноді вживаються питання. Здебільшого вони мають риторичний характер. Іноді прагматичною метою таких фраз є зосередження уваги на тих питаннях, вирішенням яких займається автор саме в цьому контексті: [...] *les principales questions et pistes de recherche liées à ces deux grands titres sont : [...] Comment pourraient s'organiser la création et les processus de mise à jour des listes de préférences au sein des blocs opératoires?* [2, с. 47-88].

4. У текстовому просторі спеціалізованого дискурсу вживання спонукальних речень спостерігається рідко. Прагматична мета таких синтаксичних структур полягає в встановленні зв'язків з потенційним співрозмовником. Як правило дієслово в таких конструкціях вживається у першій особі множини: *Finalemnt, notons que le système d'information [...] (2)*.

5. У морфологічній будові технічних текстів спостерігається переважне вживання третьої особи однини та множини, що пояснюється намаганням автора відсторонитися від поданої інформації: *Les conclusions de cette recherche montrent que, [...] (2)*.

6. Характерним для вступів та висновків, початку розділів, аналізів результатів наукових досліджень є вживання неозначеного займенника *on* та займенника *nous de modestie*: *On y voit clairement que [...]. Cette notice comporte trois parties. Au premier chapitre, nous présentons [...] (2)*.

7. Морфологічною специфікою текстів технічного направлення вважається відсутність форм займенників першої особи однини *je, me, moi*. Ці форми використовують лише у подяках. А займенники другої особи однини та множини *tu, te, toi, vous* мають функцію неозособлення.

8. Безособові фрази типу: *Il est important de noter que [...], Il existe certaines différences [...]* маркують одну з особливостей спеціалізованого дискурсу (2).

9. Типовим явищем у морфологічній структурі технічних текстів є використання пасивної форми без додатку: *Dans d'autres études, les données ont été recueillies lors d'enquêtes réalisées dans le but de (2)*.

10. Часова перспектива науково-технічних текстів виявляється у переважному використанні теперішнього часу: *La réponse à nos interrogations de départ confirme que [...]*. Вживання складного минулого часу *passé composé* притаманне висновкам до розділів, а майбутнього часу *futur simple* – вступу до розділів, у яких визначаються зв'язки між параграфами, розділами та іншими частинами тексту: *Comme nous l'avons déjà mentionné à plusieurs reprises [...], Ce dosage pourra donc servir de modèle à l'utilisation (2)*.

11. Серед поширених синтаксичних структур французького речення науково-технічного тексту спостерігаємо конструкції з двома підрядними реченнями.

12. Характерною ознакою синтаксичного прошарку французьких фраз технічного дискурсу вважаємо наявність у групі іменника декількох додатків та додатків, що містять відносно підрядне речення: *[...] un potentiel d'amélioration considérable qui pourrait être atteint par le recours à des techniques de gestion des stocks plus efficaces dans le secteur de la santé. (2)*.

13. Вживання у номінальній групі *participe passé* у функції прикметника визначає приналежність тексту до галузі науково-технічного спрямування: *Une expérience menée au laboratoire. (2)*.

14. Стислість викладення технічної інформації забезпечується вживанням аббревіацій, скорочень, символів, гафіків та таблиць: *La figure 2 fournit un exemple de nomenclature [...]. En 2000-2003, le total des dépenses du Complexe hospitalier en ce qui a trait aux fournitures médicales et chirurgicales était de 4 028 016 \$, soit 5.2 % du total des dépenses globales de l'établissement (tableau 12)*.

15. Постійна турбота про точність у добірї слів, відсутність важких та незрозумілих лексичних конструкцій та поняття мови повсякденного життя, незначна кількість слів з переносним значенням, використання лише дозволених нормою термінів у прямому значенні та спеціалізованих термінів характеризують науковий дискурс: *C'est la nomenclature qui indique la quantité de chaque composant nécessaire à la fabrication des produits finis. Et non : C'est la liste de mots qui indique combien il en faut pour faire des produits finis.*

16. Вибір коректного, співвіднесеного з нормою стандартної французької мови слова або терміна забезпечує точність та вірність сприйняття науково-технічної інформації.

17. Відсутність прямих запозичень з англійської мови, вживання яких є неприпустимим у зв'язку з наявністю французького відповідника, повага до синтаксису та орфографії французької мови, внутрішній зв'язок між реченнями, наявність повторів та реприз забезпечують характерні особливості наукового дискурсу та спеціалізованій французькій мові.

Таким чином, на основі дослідженого матеріалу та розглянутого кола питань, можна зробити висновки про те, що останнім часом зростає зацікавленість вчених та практиків у галузі перекладознавства, філології та лінгвістики щодо вивчення особливостей наукового дискурсу й основних лінгвістичних характеристик науково-технічного тексту спеціалізованої мови. Це зумовлено також жорсткими вимогами ринку праці та пріоритетами у теоретичній та практичній підготовці майбутніх перекладачів науково-технічної літератури. Для реалізації мети дослідження були виокремлені та сформульовані також окремі характерні риси спеціалізованого дискурсу, на які слід зважати при перекладі текстів науково-технічної літератури.

Література:

1. Гарбовський Н.К. : учебник. / Николай Константинович Гарбовский – М. : Изд-во Моск. Ун-та, 2007. – 544 с. – ISBN 978-5-211-05333-5.
2. Ібрагімова С. В. Проблеми перекладу науково-технічної літератури : навч. посіб. / Світлана Володимирівна Ібрагімова. – К. : НТУУ «КПІ», 2008. – С. 164.
3. Коптілов В. Теорія і практика перекладу : навч. посіб. / Віктор Вікторович Коптілов. – К. : Юніверс, 2002. – С. 280.
4. Корунець І.В. Вступ до перекладознавства : підручник / Ілько Вакулович Корунець. – Вінниця : Нова книга, 2008. – С. 512.
5. Лейчик В. М. Лингвистические проблемы терминологии и научно-технический перевод / В. М. Лейчик // Теория и практика научно-технического перевода.– М., 1990. – Вып. 18. – С. 9-32.
6. Миньяр-Белоручев Р. К. Теория и методы перевода. – М., 1996.
7. Полюк І. С. Особливості перекладу текстів різних стилів. Французька мова : навч. посіб. / І. С. Полюк, Л. В. Бондар. – К. : НТУУ «КПІ», 2011. – С. 396.
8. Реформатский А. А. Что такое термин и терминология / А. А. Реформатский // Вопросы терминологии : сб. науч. статей. – М., 1961. – С. 47-51.
9. Селіванова О. О.Сучасна лінгвістика:напрями та проблеми : підручник / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава: Довкілля. – К., 2008. – С. 712.
10. Федоров А. В. Основы общей теории перевода. – М., 1983. – С. 249-270.
11. Фесенко Т. А. Концептуальные основы перевода. – Тамбов, 2001.
12. Lerat P. Les langues spécialisées / Pierre Lerat. – P. : PUF, 1995. – 201 p.